

Відгук офіційного опонента Зуб Галини Олександрівни на кандидатську дисертацію Григор'євої Ольги Борисівни «Вокальний цикл у творчості Д.Л. Клебанова: аспекти інтерпретації жанру» за спеціальністю 17.00.03. – Музичне мистецтво.

Вивчення природи жанру і аспектів його інтерпретації є флагманом сучасного музикознавства. Розмивання жанрових кордонів, притаманне процесам формоутворення та жанрової трансформції, формує особливий тип виконавського аналізу музичних творів, кінцевою метою якого стає безпосередньо акт виконання-інтерпретації.

Саме у цьому руслі сучасних інтерпретологічних досліджень знаходиться дисертація О. Григор'євої, присвячена з'ясуванню іноваційності творчого мислення композитора при трактуванні жанрової моделі вокального циклу західноєвропейської та вітчизняної традицій, виявленню принципів інтерпретації вокального циклу та аналізу основних композиторських методів Д. Клебанова у процесі музичного втілення ним поетичного слова.

Проблема жанрової специфіки вокального циклу потрапляє до поля уваги дослідників набагато рідше, ніж питання, пов'язані з його історією. Пані О. Григор'єва систематизує наукові джерела щодо проблематики вокального циклу, розробляє періодизацію його еволюції у творчості Д. Клебанова. Об'єктом окремого дослідження *уперше* обрані саме вокальні цикли Д. Клебанова. Дослідження сформоване як виконавський аналіз з необхідною музикознавчою складовою, але має іншу кінцеву мету - безпосередньо виконавсько-інтерпретаційну директиву, спрямованість.

Ольга Борисівна Григор'єва є лауреатом Міжнародних конкурсів, талановитим концертмейстером та педагогом. Щорічні концерти як концертмейстера, учасника фортепіанних, камерних ансамблів зробили Ольгу Григор'єву популярною виконавицею нашого міста, у 2020 році на сцені ХНАТОБу харків'яни слухали концерти-вистави з творів М. Тарівердієва, інспіровані пані О. Григор'євою, зараз очікуємо концерт з вокальних циклів Д. Клебанова у її виконанні в ансамблі з кращими солістами Харкова.

На підставі узагальнення класичних (Альшванг, Васіна-Гроссман, Дурандіна, Руч'євська, Кузьміна, Куришева) та сучасних (Черкашина-Губаренко, Очеретовська, Говорухина, Інюточкина, Радкевич) досліджень жанру вокального циклу, а саме, проблем композиторської інтерпретації

О. Григор'єва робить ряд важливих висновків щодо рис смисло-, формо- та жанроутворення, пересемантизації наскрізних смислообразів.

Дисертація спрямована на популяризацію вокальної творчості Д. Клебанова, проаналізовані твори композитора заслуговують на подальше визнання широких слухацьких кіл та музичної еліти, на включення в концертне буття та навчальний процес музичних закладів України. У ХНУМ ім. І. П. Котляревського у 2014р. у рамках XXI Міжнародного музичного фестивалю Харківські асамблеї зусиллями Заслуженої артистки України С.В. Клебанової відбувся концерт камерно-вокальної музики «Дмитро Клебанов та три покоління його учнів». В програмі звучали твори композиторів В. Губаренка, В. Бібіка, М. Кармінського, В. Золотухіна, В. Мужчиля, В. Пушкіна, М. Шука. Цикли Д. Клебанова включені до учбових програм кафедри концертмейстерської майстерності, є репертуарними творами на кафедрі камерного ансамблю.

У дисертаційному дослідженні О. Григор'єва оглядає творчий шлях Д. Клебанова та виявляє жанр вокального циклу як наскрізний (поряд з симфонією) у спадщині автора. У жанрі вокального циклу яскраво представлений індивідуальний стиль та творчий метод композитора у їх розвитку. Вокальний цикл є своєрідним «щоденником», в інтонаційній палітрі котрого закодовано авторський «message».

У розділі 2.3., досліджуючи неоромантичні тенденції творчості Д. Клебанова на прикладі вокального циклу Г. Гейне, О. Григор'єва розкриває художній взаємозв'язок з циклом Р. Шумана «Любов поета». Вірші, які були відібрані композиторами для створення вокальних циклів, взяті з одного літературного джерела, а саме циклу Г. Гейне «Ліричне інтермецо» (1822-1823). Саме цей цикл був джерелом натхнення для Брамса, Чайковського, Шуберта. Р.Шуман писав, що «для створення романсів треба брати тільки вірші найкращих поетів». Д. Клебанов, звертаючись до творчості Г. Гейне у 20 сторіччі, як Р. Шуман у 19 сторіччі створює художній образ ліричного героя, музичний портрет людини яка познає світанок кохання («Вранці я встаю, гадаю..»); йде життєвим тернистим шляхом («В гаю на дикій стежині»); пізнає навколишній світ («Хто, пташки, навчив вас співів?»); втрачає кохану («Заграли оркестри рано»). Аналізуючи останній двохтакт фінального восьмого романсу О. Григор'єва вбачає в ньому «довгий погляд героя у вічність». Це надзвичайно цінне зауваження на погляд опонента, тому що у 19 ст. Р. Шуман у фінальному романсі циклу «Любов поета» ховає почуття героя на глибоке дно, життя закінчилось разом з втраченим коханням. У 20 ст. Д. Клебанов умовно розмикає сюжетне коло (ладово-інтонаційна ознака

питання, як символ відчуження від страждання, життя скрізь біль та втрати триває). Ольга Григор'єва бачить ліричного героя Г. Гейне як «романтичного героя, який страждає від нерозділеного кохання», підкреслює його меланхолійний настрій. На її думку, герою притаманні не суто рафіновано-сентиментальні властивості. Внутрішній світ героя Г. Гейне осмислюється Д. Клебановим як образ людини, яка здатна втрачаючи любов, жити далі. Зіткнення з суперечностями дійсності, втрата «далекої коханої» є етапами духовного зростання. Герой Г. Гейне та Д. Клебанова «витримав, не здався».

Аналізуючи четвертий номер циклу, Ольга Григор'єва підкреслює саме це, як головну думку, закладену поетом: душевні зусилля героя примножуються, сила його духу підноситься на новий рівень. Фінальна фраза виконується солістом без супроводу фортепіано. Екзистенціальна самотність як антитеза кохання є супутницею поета. Це чутливо коментує у музиці Д. Клебанов як духовну метаморфозу. Ольга Григор'єва інтерпретує цей романс як смислову кульмінацію циклу: «перехід з одного життєвого виміру, в якому перебуває герой, до іншого».

Останній номер циклу на вірші Г. Гейне - «Фіалки голубих очей». Семантичний ряд (тональність h-moll, медитативний фортепіанний вступ) малює картину поховання кохання. Розмір 12/8 Ольга Григор'єва називає «вальсовим темпоритмом», але як здається опоненту, це вальс в «постмодерністських лапках», вальс-емблема провінційної пошлості, яку раптом бачить духовним зором герой. Ми пам'ятаємо рядки з романсу «Я не сержусь» Р. Шуман з циклу «Любов поета»: «Я видел змей в твоей душе больной и как несчастна ты, друг бедный мой». Марєво юнацької закоханості зникає, герой Д. Клебанова та Г. Гейне вдивляючись у «Фіалки голубих очей», нарешті бачить її «серце, серце, ось воно!.. зів'яло висохло давно!». Що це - погляд у безодню? Так! Д. Клебанов обрамляє цикл «розгубленим» співзвуччям, треба зняти педаль, на клавіатурі залишається один звук у партії фортепіано, чари кохання розсіялися, герой побачив безодню, витримав, але «не запитуйте як, не запитуйте як...».

Лейтмотив поета турбує та надихає сучасних композиторів (згадаймо твори: С. Слонімський, моноопера «Смерть поета», Л. Десятников, вокальний цикл «Кохання та життя поета»). Умовне розмикання сюжетного кола та подолання циклічної гравітації є метаморфозою жанрової інтерпретації вокального циклу, інноваційною траєкторією з безліччю інваріантів, полем високої творчої напруги та безмежних можливостей для композиторів. («Традиція - це передача вогню, а не поклоніння попелу». Г. Малер).

Авторка дисертації вибрала матеріалом дослідження вокальні цикли Д. Клебанова на вірші Г. Гейне, О. Пушкіна, Т. Шевченка, Л. Костенко. О. Мандельштам сказав: «Век мой, зверь мой, кто сумеет заглянуть в твои зрачки, кто своею кровью склеит двух столетий позвонки?». Постать поета-героя, що витримав «погляд безодні», поета не тільки лірика та філософа, але й сина свого народу, його сумління. Результати досліджень О. Григор'євої доводять, що перш за все Д. Клебанова приваблює творча особистість автора віршів, про що свідчить намагання композитора цілісно відтворити риси мистецького методу, художньої мови обраного поета при створенні музичної інтерпретації вірша.

Теоретичний характер роботи О. Григор'євої не завадив поєднати теорію з практикою. Поряд з питаннями композиторської інтерпретації, розглядаються історичні ретроспективи Харківської композиторської школи. В дисертації представлені повноцінні поглиблені аналізи вокальних циклів: «Басни І. Крылова» (1957); циклу на вірші Г. Гейне (1957); пісень на вірші Т. Шевченка (1957); «Шість баллад на стихи А. Пушкина» (1968); циклу на вірші Л. Костенко (1985-1986). О. Григор'єва, вдало використовуючи відповідний термінологічний апарат, робить цілісні, глибокі висновки щодо загальних та індивідуалізованих моментів композиторського тексту (мелодика вокалу, наскрізні інтонації, ладогармонія та фактурно-темброві комплекси).

Жанровий метод дослідження, представлений у відповідних розділах роботи О. Григор'євої уявляється цікавим і науково самостійним. Автор підкреслює семантично-інтонаційні зв'язки поетичних та музичних текстів, виявляє закономірності структурно-семантичної організації.

Тому, на думку опонента, робота О. Григор'євої «Вокальний цикл у творчості Д. Л. Клебанова: Аспекти інтерпретації жанру» може бути визнана як повністю завершена, така, що відповідає сучасним вимогам МОН України до дисертацій подібного профілю. Робота може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді при Харківському Національному Університеті мистецтв імені І. П. Котляревського за спеціальністю 17.00.03-музичне мистецтво. Цілісність і завершеність роботи О. Григор'євої не дає підстав до суттєвих зауважень та запитань до авторки. На думку опонента, це змістовне дослідження, виконане на високому професійному рівні, автор якого заслуговує на присудження наукового ступеня кандидат мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво.

Є лише два наступних питання, які, безумовно, можуть виникнути у процесі захисту даної дисертації:

1). У розділі 1.1.2.аналізуючи проблеми жанрової специфіки вокального циклу, Ви цитуєте положення О.Соколова («Типологія музичних жанрів»). Дослідник виділяє два типи об'єднання вокальних циклів:

1) жанрово-стилістичний;

2) музично-драматургічний. До якого типу Ви можете віднести об'єкти Вашого дослідження.

2). Т. Куришева, вивчаючи вокальні цикли другої половини 20 ст., звертала увагу на тематичне різноманіття, широкий спектр засобів виразності, прийомів розвитку, використання засобів класичної та сучасної вокальної музики - усе це компоненти, з яких при визначених умовах виникають внутрішньо цілісні музичні твори. Ці умови містяться в обов'язковій для вокального циклу внутрішній *прихованій* ідеї. Які *приховані* ідеї є смисло-та формоутворюючим ядром у досліджених Вами вокальних циклах Д. Л. Клебанова? Наведіть приклади.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
концертмейстер кафедри хорового
диригування та сольного співу
Харківської Державної Академії культури

Зуб Г. О.

